Cihannüma
Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi
Sayı III/2 – Aralık 2017, 1-26

ERZURUM ARKEOLOJİ MÜZESİ ENVANTERİNDE YER ALAN II. HÜSREV'E AİT SASANİ SİKKELERİ

Anıl Yılmaz*

Öz

Sasaniler, Eskiçağ'dan Ortaçağ'a sarkan bir İmparatorluk olması açısından çok önemli bir noktadadırlar. Ekonomik alanda uyguladıkları bazı tasarruflar, örneğin toprak reformu olarak yapmak istedikleri, günümüz topluluklarına dahi kaynaklık edecek durumdadır.

İmparatorlar içinde bazıları oldukça ön plana çıkar. Örneğin I. Şapur daha üçüncü imparator olmasına rağmen, tarihte tek örneği olan, 260 Edassa savaşında Roma İmparatoru Valerianus'u esir etme başarısı göstermiş, ekonominin akışkanlığını sağlayacak bazı düzenlemeler de yapmıştır. Sasani İmparatorları içinde II. Hüsrev de son büyük Sasani Şah'ı olarak tarihe geçmiştir. Büyük büyükbabası I. Şapur gibi, Romalılarla (Bizans) uzun sürecek bir savaşa girişmiş, Sasani ordularını İstanbul Boğazı'na kadar sevk etmiş, ancak I. Şapur'un tersine bu süreç kendi trajik ölümüne sebep olmuştur.

II. Hüsrev zamanında basılan Sasani sikkelerinin tedavül coğrafyası o denli geniştir ki, İpek Yolunun en kalabalık pazarlarından birini oluşturan Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasının neredeyse tamamında kullanılmıştır. Arapların da bir İmparatorluk olarak ortaya çıktıklarında ya da Eftalit ve Kuşhanların doğrudan ya da dolaylı olarak Sasani kalıplarını kullanıyor olmaları, bu sikkelerin İmparatorluğun dışında kalan halklar tarafından ne kadar benimsendiğini göstermesi açısından da önemlidir. Bu yüzden Dünya müzelerinin envanterinde sıklıkla II. Hüsrev'in sikkelerine rastlanır.

Anahtar kelimeler: Sasani sikkeleri, II. Hüsrev, İran numismatiği.

Sassanid coins attributed to Khusru II in the collection of Archaeology Museum of Erzurum

Abstract

Sassanid Empire is at the turning point of Ancient and Medieval Ages. That's why some economic policies represent a continuity from the Ancient practices, but some such as land reform, applied as early as the first Shahs of Sassanid's, can be conceived as the first instances of modern practices.

* Doç.Dr., *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk İslam Arkeolojisi Bölümü*, Çiğli-İzmir/Türkiye, yilmazanil@yahoo.com

Makale Geliş Tarihi / Received: 21.10.2017 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 12.12.2017

Some Sassanid emperors had outstanding organizing capacity. Yet Shapur I was the 3rd emperor, aside capturing the Roman emperor Valerianus at Edassa war, took the necessary measurements to increase the fluidity of the economy. Khusru II was also a prominent emperor among the Sassanid Empire, he was considered as the last great King. He waged war with Romans as other Sassanid Kings, was able to lead his army up to shores of Constantinople but failed at the last of a long term war.

The circulation of Drachmae during the time of Khusru II, was so vast; and not only Arabs but other Central Asian countries as Kushans or Hephtalites used directly or indirectly Sassanid coins or casts in order to regulate their economic systems. Therefore, the inventories of major museums, generally have Khusru II's coins.

Keywords: Sassanid coin, Khusru II, Iranian numismatics.

Giriş

Bilindiği üzere Sasaniler, her ne kadar Persler kadar olmasa da, Parthlardan devir aldıkları coğrafyayı hızla genişleterek, Fırat'tan - Ceyhun'a kadar olan bölgeyi kontrol etmeyi başarmışlardı. II. Hüsrev (590-628) ise güney sınırlarını Mısır'dan İndus'a kadar genişletme başarısı göstermişti.[1]

Tüm bu coğrafyanın ve içindeki sayısız halkın kontrolü, Sasaniler için işlerliği olan bir bürokrasi gerektiriyordu ki, Perslerden gelen devlet geleneği bu sorunu aşmalarına yardımcı olmuştur. Sasanileri ilgilendiren ikinci konu öyle görülmektedir ki, ekonomiydi. Uzun süreli bu İmparatorluğun farklı bölgelerinde farklı üretimler olduğundan, tüm bunları kontrol edecek bir vergi sistemi geliştirmeleri ve İpek Yolu ticaretini doğru yönlendirmeleri gerekiyordu. Sasaniler doğu-batı arasında sadece kara yolunun ortasında değil, deniz ticaret yolunu da kontrol edecekleri bir noktaydılar. Dolayısıyla bu yolların sağladığı ticari hareketlilik o denli yüksekti ki, ekonomi ancak düzenli bir para sistemi ile idare edilebilirdi.

Sasani sikkelerinin içerdiği değerli maden oranı oldukça düzenlidir. Bu sebeple sadece İmparatorluğun kendi sınırları içinde değil, İpek Yolu ticaretine bir şekilde katılan ancak kendi para sistemini geliştir(e)memiş tüm halklar tarafından da kullanılmışlardır. Özellikle drahmiler, hem Arap dünyasında hem de doğuda Eftalit / Kushan sınırları içinde güvenilerek kullanılan, bazen de taklit edilen sikkeler arasında değerlendirilirler.[2]

Arap dünyası henüz Arabistan yarımadasının dışına çıkmadan, Bizans ve Sasani gibi İmparatorlukların tedavülde tuttukları sikkeleri kullanmaktaydılar. İmparatorluğa dönüştüklerinde ise Sasani sikke kalıplarını hiç değiştirmeden kullanmaya devam ettiler. Sasani Şah'ı Hüsrev'den dolayı, Araplarca "Kisreviye"

---

1 Pourshariati, *Decline and Fall of the Sasanian Empire*, Iran Heritage Foundation, London & New York 2008, s. 20, 126, 139, 14.

2 Robert Göbl, "Sasanian coins", *The Cambridge History of Iran - The Seleucid, Parthian and Sassanian Periods*, Ed. Ehsan Yarshater, Vol. III-1, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 323.

olarak isimlendirilen bu sikkeler, Emevi Halifesi Mervan dönemine kadar, kalıplarda yapılan ufak tefek değişikliklerle kullanıla geldi.[3]

Erzurum Arkeoloji Müzesinde yer alan sikkeler içinde, Arap İmparatorluğu döneminde basılmış sikkeler de bulunmaktadır. Makalemize konu olan II. Hüsrev'in kalıpları da ihtimalle bu erken dönem Arap sikkelerini basmak için kullanıldı. Bu süreç, nümismatik çalışmaları üzerinde de bir takım sorunlar yaratmıştır. Yıkılmalarından sonra bazı durumlarda ise, farklı şahlara ait sikke kalıpları karıştırılarak kullanılmıştır. Sasani sikkelerinin Araplar tarafından kullanıldığını gösteren en belirleyici uygulama ise, kalıpların üzerine eklenen Arapça "bism Allah" ya da şahların isimlerinin bulunduğu ön yüze yine Arapça yazılan vali isimleridir. Aksi durumlarda yukarıda belirttiğimiz gibi kronoloji sorunları çözüm bekleyen konular arasındadır.

Araştırmamız süresince özellikle imparatorların saltanat süreleri ile ilgili farklı yaklaşımlar olduğunu tespit ettik. Aynı şekilde imparatorların isimleri ile ilgili de farklı okumalar bulunmaktadır. Örneğin 590-628 yılları arasında 26. şah olarak tahtta oturan, aynı zamanda araştırmamıza da veri sağlayan imparator için Paruck, Khusrau (bazen Cosroes)[4]; Mitchiner, Khusru[5]; Brunner, Xusraw[6]; Göbl, Khusrau[7]; Frye, Chosroes[8]; bu çalışmaya katalog olarak kaynaklık eden Amini ise Khosrau[9] tercümelerini tercih etmişlerdir. Aynı yazarların iki farklı dilde basılan çalışmalarında bile, farklı isimlendirme sorunu gözlemlenmektedir. Bu sebeple biz de makale içinde, bu ismin Türkçe versiyonu olan "Hüsrev"i kullanmayı tercih ettik.

I. Hüsrev'in İmparatorluğu

Sasaniler, Eski Çağ'ın son büyük imparatorluğudur. Bir ayakları ile de Orta Çağ'a adım atmışlardır. Pek çok büyük imparatorun ismini saymak mümkündür zaten başka türlüsü de düşünülemez. II. Hüsrev ise, 590-628 yılları arasında 38 yıl süren saltanatı taht mücadeleleri ile başlamış, Mısır'ın fethi ile süsleyecek kadar başarılı olmuştur.

Bizans her ne kadar II. Hüsrev'in tahta çıkmasına yardımcı olduysa da, başlangıçta çok iyi giden iki imparatorluğun ilişkileri, bir süre sonra Sasanilerle Bizans'ı karşı karşıya getirdi. İlki, 603-615; ikinci ise 615-626 yıllarını kapsayacak bir çatışma sürecine girildi. Sasaniler burada sıkıştırılmış gibi duruyordu. Çünkü bu

---

3 İbrahim Artuk, "Sikke - Sikka", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C. X, Ankara2001, s. 622.

4 Furdoonjee D. Paruck, *Sasanian Coins*, The Times Press, Bombay 1924, s. 114, T. XXVIII.

5 Michael Mitchiner, *The World of Islam*, Hawkings Publ. London 1977, s. 57.

6 Christopher J. Brunner, *Sasanian Stamp Seals in the Metropolitan Museum of Art*, MMA Publication, New York 1978, s. 9.

7 Robert Göbl, *Sasanidische Numismatik*, Klinkhardt & Biermann Braunschweig, Würzburg 1968, s. 335.

8 Richard N. Frye, *Persia*, Vol. 5, Routledge Group, London & New York 2011, s. 48.

9 Amin Amini, *Sekehaye Sassani*, Pazineh 2011, s. 203.

süreçte dış politika o kadar grift ilişkilere sahne oluyordu ki, Sasanilerin Avarlarla, Bizans'ın Türklerle, Türklerin Kuşhan ve Soğdlarla olan ittifakını ve ilişkiler ağını çok iyi analiz etmek gerekmektedir. Tüm bu süreç zaman zaman Bizans'ın, zaman zaman Sasanilerin aleyhine gelişmiştir. Hüsrev'in kaydettiği en büyük başarı, tüm Ortadoğu, Ermenistan, Mısır hatta Nubia'nın kontrolünden başka MS. 615 yılında ordusunu Konstantinapolis'in Anadolu yakasındaki en büyük kenti Chalcedon'a (Kadıköy) kadar ilerletmesiydi.[10] Avarlar da 622 yılında Konstantinopolis'i kuşatacak kadar ileri gitmişlerdi. Eğer Avarlarla yapılan bu ittifakta her iki ordu İstanbul önlerinde karşılaşabilselerdi, belki Bizans yıkılmayacaktı ama başkent Afrika'ya taşınmak zorunda kalacaktı. Trajik ölümü bir tarafa bırakılırsa Hüsrev, Sasanilere en parlak dönemlerinden birini yaşatmış büyük Şahların son temsilcisi olarak tarihe geçmiştir.[11]

Sadece siyasi ilişkiler değil, inanç da II. Hüsrev'in zamanında hiç olmadığı kadar çeşitliydi. Sasanilerin çevresi, hatta kontrol ettiği topraklar içinde tek tanrılı dinlerin mensupları yaşamaktaydı. Bizans'ı terk etmek zorunda kalan Nesturiler, Hıristiyanlığın diğer mezhepleri, Yahudilik, Budistler, Maniheistler hatta Müslümanlığın kurucusu Hz. Muhammedin gençlik yılları ve peygamberliği, II. Hüsrev'in dönemine rastlar.

Hem siyasi, hem de kültürel çeşitlilik doğal olarak Sasani sikkelerine yansımıştır. Bizim çalıştığımız örnekler içinde değil ama bazı II. Hüsrev sikkeleri, Bizans'a karşı kazanılan zaferlerin izlerini taşır. Hüsrev'in 23. (612/3) ve 26 (615/6) ila 28. (617/8) hükümdarlık yıllarına denk gelen sikkelerin ön yüzünde yine Hüsrev, ancak arka yüzünde kendisi (bazı kaynaklarda Anahita) kutsal alev ile çevrelenmiş olarak gösterilmiştir. Lejandlar; *Hüsrev, Şahanşah (Kralların Kralı), hâkimiyetini genişleten, İran'ı büyüten, güzel dinin seçilmiş kişisi*, gibi bu zaferleri kutlar mahiyette içerik barındırırlar.[12] Bu sebeple kendisine Şahlar içinde "II" desek de tarihte Hüsrev, "Apervez" ya da " Muzaffer" olarak anılmaktadır. Bu başarıların izlerini Behistun ve Nakş-ı Rüstem gibi Elam'dan beri kutsal sayılan bazı açık hava tapınaklarında ya da buralarda yapılan komplekslerde de izleyebiliriz.[13]

Hüsrev'in siyasi başarılarının yanında diğer Sasani imparatorlarından biraz daha öne çıkmasının sebebini Nizamî'nin (1141-1209) Kamsa'sında arayabiliriz. Çünkü İran Şahı Hüsrev'in, sonradan karısı olacak Ermeni prensesi Şirin'e olan

10 Parvaneh Pourshariati, *Decline and Fall of the Sasanian Empire*, s. 141.

11 Geoffrey Greatrex & Samuel N.C. Lieu, *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars - Part II AD 363 - 630*, Routledge Publ. London 2002; Henning Börm, "Khusro II", *The Encyclopedia of the Roman Army*, Ed. Yann Le Bohec, John Wiley & Sons Ltd. Publishing, New Jersey 2015.

12 Göbl, *Sasanidische Numismatik*, Tabelle XV.

13 Morteza Khanipoor & Hosseinali Kavosh & Reza Naseri, "The reliefs of Naqš-e Rostam and a reflection on a forgotten relief, Iran", *Historia I ŚWIAT*, No 6, 2017, s. 56.

tutkusu o denli güçlüydü ki, bu inanılmaz aşk hikâyesini ölümsüzleştiren Nizamî olmuş, onu Dünya edebiyatı içinde değerlendirilen bir konu haline getirmiştir.[14]

II. Hüsrev'e Atfedilen Sikkeler

Erzurum Arkeoloji Müzesi'nin, Kasım 2017 itibarıyla envanterindeki 76 Sasani sikkesiyle oldukça önemli bir koleksiyona sahip olduğu söylenebilir. Sikkelerin tamamı "satın alma" ya da "müsadere" yoluyla bir tanesi de "hediye" olarak kayıtlara geçmiştir. Müzedeki koleksiyon içinde II. Hüsrev'e atfedilen 27 sikke bulunmaktadır ve bu sikkelerin bazı ortak özellikleri vardır. Detaylar ve nüanslar çalışmanın sonunda verilen katalogda takip edilebilir.

Sikkelerin baskı kalitesi, kalıpları yapan ustanın yetenekleri ile doğrudan ilgilidir. Sasani İmparatorluğu döneminde zanaatkârların ulaştığı seviyeyi düşünürsek, bazı sikkelerin neden bu kadar kaliteli basıldıklarını da anlayabiliriz. Bununla birlikte kalıpları yapan ustalar, kalıpların kullanılma süreleri ya da üzerlerinde yapılan düzeltmeler aynı İmparator adını taşıyan sikkelerin bazılarının kötü basılmasını anlaşılır kılar. Kaldı ki, Piroz, I. Kavad ve I. Hüsrev zamanında piyasada oldukça kötü basılmış sikkelere de rastlanmaktadır.[15] Bugün bazı sikkelerin tanımlanamıyor olmasına, tedavülde kaldıkları süreleri de eklememiz gerektiğini düşünmekteyiz.

Sasani drahmileri, ağırlık olarak Grek standartlarını ölçüt almıştır.[16] Genel olarak Attika sistemindeki 4.3 gr.lık Grek drahmileri gibi Sasani sikkeleri de 3.8 ile 4.3 gr. arasında değişir. Çalışmada yer alan sikkelerin çoğu 4 gr. civarındayken, 5060 envanter nolu sikkede bu durum biraz değişiktir. Hem çap hem de ağırlık olarak diğer sikkelerden ayrılır.

Genel olarak Sasani sikkeleri, resmi din olan zerdüştlüğün sembolleri ile bezenmiştir. Bununla beraber sikkelerin en belirgin özellikleri; imparatorların, giydikleri farklı taçlarla resmedilmiş olmalarıdır. Bazı taçlar birbirine çok benzese de, aralarında mutlaka küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte bir imparator, hükümdarlığı dönemi içinde farklı birkaç taç tercih de etmiş olabilir. Örneğin Sasani hanedanlığı içinde Hüsrev adı ile dört farklı Şah, saltanat sürmüştür. I. Hüsrev'in tacı, diğerleri ile karşılaştırıldığında tamamen ünik bir özellik gösterir. II. ve IV. Hüsrevlerin ise taçları birbirine oldukça benzer. II. Hüsrev, ilk 2 yılında, başında dünyanın sembolize edildiği bir taç kullanmıştır. 2 ila 39. hükümdarlık yıllarında kanatların ve hilal-yıldız kombinasyonunun hâkim olduğu bir tacı tercih

---

14 Paola Orsatti, "Kosrow o Şirin", *Encyclopaedia Iranica*, http://www.iranicaonline.org/articles/kosrow-o-sirin.

15 Göbl, "Sasanian coins", s. 335.

16 N.N. Chegini & A.V. Nikitin, "Sasanian Iran - Economy, Society, Arts and Crafts", *History of Civilizations of Central Asia, Vol. III - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. B.A. Litvinky, Unesco Publishing, Paris 1996, s. 44.

etmiştir.[17] Bununla beraber II. Hüsrev, diğer üç Hüsrev'in giydiği taçlara çok benzer taçlar giymiştir.

Hüsrev iki defa tahta çıkmıştır. İlki çok kısa sürmüş ve güçlü bir general olan Behram Çubin'in 589'daki isyanı yüzünden, Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır. Daha sonra İmparator Mauricius'un yardımıyla tekrar Sasani tahtına çıkmayı başarmıştır.[18] Bu süreç içinde Hüsrev'in tahta geçtiği yıl kesin olarak bilinememekle birlikte 27 Haziran 590 yılı olarak kabul edilir ki, adına basılan ilk sikke de bu durumu teyit eder.[19] Çalışmamızdaki sikkelerin tamamı Hüsrev'in ikinci hükümdarlık döneminden kalmadır. Ve öyle görülmektedir ki zaten Hüsrev, ilk hükümdarlık döneminde sikke bastıracak fırsat bulamamıştır.

Ön yüz: Paraların tamamında II. Hüsrev tek başına, sağa dönük büstü ile gösterilmiştir. Yüz detaylarının çoğunda burma bıyığı, yanakları boyunca uzanmaktadır. Sakalları da aynı saçları gibi uzun ve bakımlıdır: Sakallar çoğu zaman, çene kısmında 2 ya da 3, favori kısmında ise tek sıra taneli gösterilmiş; saçlar ise ensede toplanmıştır. Saçların ve sakalların bu şekilde gösterilişi, onların kıvırcık olduklarını düşündürmektedir. Kulağında inci benzeri (genellikle 3 taneli) bir küpe; boynunda boncuk dizilerinden oluşmuş bir kolye, kolyenin göğüs kısmına gelen kısmında ise üçgen oluşturacak şekilde 3 taneli bir aplik vardır. Hüsrev'in üzerine giydiği anlaşılan hırkanın kenarları yine iki sıra taneli bir bordürle süslenmiştir. Hırkanın üzerine aplike edilmiş şekilde, her iki omuza doğru, hilal-yıldız birlikteliğini görmekteyiz. Şahın portresinin asıl dikkat çeken yanı, başındaki taçtır. Bu tacın, başa oturan kısmı yine iki sıra taneli bir süslemeye sahipken, alnın hemen üstüne çoğu sikkede hilal ve yıldızın beraber gösterildiği bir parça yerleştirilmiştir. Taç anlaşıldığı kadarıyla dört tereklidir; her bir terek iki kademeli olarak yükselir ve tam ortasında avcı bir kuşa ait iki kanat yerleştirilmiştir; bu kanatların arasından da ince bir taşıyıcı ile yine hilal ve yıldızı birlikte gösteren bir kompozisyon bulunmaktadır.

II. Hüsrev tarafından kestirilen sikkelerde Hüsrev, 3 farklı şekilde ifade edilir: *hwslw'*, *hwslwb* ve *hwslwd'*. Araştırmada sadece ilk 2 versiyonun kullanıldığı lejantlar, Hüsrev'in sol tarafında saat yönünde, sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru yazılırlar. Portrenin sağında (arkasında) ise, saat yönünün tersine, yine sağdan sola doğru *GDH* harflerinin sembolize edildiği bir ideogram ve altında *'pzwt'* harfleri ile bir başka lejand yer almaktadır. Bu ifade orta Farsça *xwarrah abzud* yani, *şanın artsın* anlamına gelir.[20] İdeogram fazla değişmezken, anlaşıldığı kadarıyla kalıbı yapan ustanın mahareti ölçüsünde lejantların son harflerinde bazı tasarruflara gidilmiştir. Ön yüzde yer alan her üç lejantı beraber okumaya kalktığımızda;

---

17 Paruck, *Sasanian Coins*, s. 67-68.

18 Börm, "Khusro II", s. 1.

19 James Howard-Johnston, "Kosrow II", *Encyclopaedia Iranica*, http://www.iranicaonline.org/articles/khosrow-ii.

20 A. DeJong, "Sub specie maiestatis: Reflections on Sasanian Court Rituals", *Zaroastrian Rituals in Context*, Ed. Michael Stausberg, Brill, Leiden 2004, s. 364.

GDH 'pzwt' hwshwb

ifadesini görürüz.

şanın/başarın daha büyük olsun (artsın) Hüsrev

şeklinde çevirebiliriz.

Bu kompozisyon ve etrafındaki lejantlar iki sıra yine tanelerden oluşmuş bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Hüsrev'in başındaki hilal-yıldız kombinasyonu üstten bu bordürü aşarken; bazı sikkelerde bordürün dışında sol tarafta yine saat yönünde sağdan sola (ve yukarıdan aşağıya)

APD

işlenmiştir. Bu kelimeyi de

muhteşem

olarak çevirmemiz mümkün olabilir.

Tüm bu kompozisyon iki sıra taneli bir bordür ile sınırlandırılır. Dış bordürde saat 3, 6, 9 yönünde hilal – yıldız şekilleri ile süslenmiştir.

Arka yüz: Sikkelerin tamamında; yanmakta olan bir ateşgede iki rahip (muhafız?) eşlik ederken gösterilmişlerdir. Altar, çoğu zaman 2 ya da 3 kademeli bir kaide üzerinde yükselir. Taşınmasına yardımcı olacak iki büyük kulp(?) yukarı doğru kalkık şekilde gösterilmiş, üstte yer alan uzun kazan ise içinde harlı bir şekilde yanan ateş ile beraber resmedilmiştir. Altarın soluna hilal, sağına ise 6 kollu bir yıldız yerleştirilmiştir. Rahipler, bazen iki elleri ile karın hizasında bazen de sadece sol elleri ile bir asayı (kılıcı?) kabzasından kavramış şekilde ifade edilmişlerdir. Daima ayakta ve dik bir şekilde, frontal pozisyonda bacakları bitişik gösterilmişlerdir. Başlarındaki farklı şapkalarla dikkat çekerler.

Figürlerin solunda, bordür içinde, saat yönüne doğru ve yukarıdan aşağıya, sikkenin kestirildiği yer, sağ tarafta ise sikkenin şahın kaçıncı hükümdarlık yılında bastırıldığı yazmaktadır. Tüm kompozisyon ön yüzdekine benzer bir şekilde, ancak bu sefer üç sıra taneli bir bordürle sınırlandırılmıştır. Bordürün dışına doğru saatin 12, 3, 6 ve 9 yönlerine yine hilal-yıldız kombinasyonu yerleştirilmiştir.

III. Sikkelerin Üzerindeki Figür ve Sembollerin Değerlendirilmesi

II. Hüsrev, adına basılan sikkeleri bir tarafa bırakırsak yaptırttığı yapılarda ve kabartmalarda bazı figürlerine rastlamamız mümkündür. Sikkelerin üzerindeki bu portrelerini, buralardaki figürlerle karşılaştırabiliriz. Ancak maalesef figürlerin çoğu tahrip olmuştur ve aslında hangi şahı betimledikleri de karışıktır. Ancak Behistun'da yer alan sütun başlıklarından biri, Hüsrev'i nitelendirmesiyle diğerlerinden ayrılır (resim 1). Burada Hüsrev'in sadece sağ eli tahrip olmuş, yüz detayları, tacı, kıyafetindeki süslemeler, sikkelerindeki yapılış tarzıyla örtüşmektedir. Sadece kolye, sikkelerde tek sıra inci benzeri bir kolye iken, burada birkaç sıra halindedir.

Resim 1. Behistun: II. Hüsrev'i (?) frontal pozda gösteren bir sütun başlığı. Sağ kolu, sol omuzuna doğru vücudunu çapraz olarak geçmiş, ancak eli tahrip olduğu için ne tuttuğu anlaşılamamaktadır. Sol kol, karın bölgesine doğru uzanarak diğer kolla çapraz bir duruş sergiler. Üzerindeki elbisenin detayları, kolye ve bileklikleri incelikle yapılan detaylardır. Başındaki taç, dikkat çekecek kadar özenli işlenmiştir. Metal malzemeler üzerindeki Şah portrelerini bir tarafa bırakırsak, günümüze ulaşan en güzel Sasani Şah portrelerinden biridir.

Hüsrev, sikkelerin tamamında mağrur, kendinden emin bir şekilde poz vermiştir. 27 farklı sikke serisi, 16 farklı hükümdarlık yılında basılmıştır. Bu sikkeler içinde Hüsrev iki farklı duruş sergiler: ilki, 3-17. hükümdarlık yılları arasındaki portreleridir. Burada baş dik, alnı biraz geride ve çene kalkık, genç bir kralın yapmak isteği işlerin enerjisinin hissedildiği; ikincisi ise, 21-38. hükümdarlık yılları arasına denk gelir ki, omuzlar hafif düşmüş, baş öne doğru eğilmiş olgun, yaşlı ve belki de biraz yorgun Hüsrev'in tasviridir.

Yine önyüzde, bazı sikkelerde *APD* harfleri ile bir başka lejand bulunmaktadır. Bu ifadeyi, Hüsrev'in 17, 21, 24, 26, 30, 31 ve 38.[21] hükümdarlık yıllarına denk gelen sikkelerin üstünde görmekteyiz. Bu süreler, Sasani-Bizans savaşlarının başladığı bir döneme denk gelir. İki dönemde değerlendirilen bu savaşlar, nihayetinde Roma'nın galibiyeti ile bitmiştir ancak zaman zaman Sasanilerin çok üstün geldiği durumlara da sahne olmuştur. Bu ifadelerin böylesi galibiyetlerden sonra münferit darphanelerde, bağımsız bir şekilde belki de kişisel bir takım kararlar neticesinde sikkelerin üstüne yer aldığını iddia edebiliriz.

Bazı sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla Şah'ın üzerinde oldukça şık kıyafetler ve süsler bulunmaktadır. Süs için tercih edilen motiflerin/sembollerin bazı ikonografik

[21] 5247, 5246, 4834, 5876, 5245, 5056, 5248 ve 5251 envanter nolu sikkeler.

anlamları da bulunmaktadır. Örneğin küpe ve kolyenin yapımında tercih edildiğini düşündüğümüz inci, Budizm'den; hilal ve yıldız motifleri ise Zerdüştlükten gelen bazı geleneksel formlar olması açısından önemlidir. Aslına bakılırsa Hüsrev'in hükümdarlığı boyunca sikkeler üzerinde üç ikonografik reform gerçekleştirdiği söylenebilir.[22]

Yukarıda belirttiğimiz gibi, küpe ve kolyelerin, inci tanelerinden yapıldığını söyleyebiliriz. İnanç sistemi olarak Hindistan'a bu kadar yakın olunca bazı elementlerin Sasani sanatına geçmesi de kaçınılmaz olmaktadır. İnci, pek çok doğu kültüründe kozmolojik bir obje olması açısından önemlidir. Hint mitolojisinin kaynağı Vedik metinlerde dünyanın oluşumunda yer almakta ve güneşin alevlerinden yapıldığına; Çin'de ise deniz ejderhasının ağzında oluştuğuna inanılmaktadır; 5 değerli mineralden birisi olmasının yanında, tanrı ya da tanrıçaların betimlerinde, kırmızı mercan ile birlikte beyaz inci vazgeçilmez öğeler arasında değerlendirilmiştir.[23] Ancak mistik bu anlamlarının yanında, beyaz olanlarının saflığın ve aydınlanmanın da sembolü olması, bu malzemeyi giymeyi hak eden kişilerin bilgelik makamına ulaştığını, aklının berrak olduğunu, dolayısıyla aldığı kararların doğruluğunu göstermesi açısından da önemli bir yeri vardır. Bu sebeple Sasani şahlarının küpeleri, kolyeleri ya da elbisesinin süsleri inci taneleri ile yapılıyor olmalıdır.

Resim 2. Nakş-ı Rüstem: Muzaffer I. Şapur'u gösteren kabartma. Boynundaki ve kulağındaki inci benzeri takılar Sasani şahlarınca sevilerek kullanılan mücevheratlardandır.

İncinin Sasani sanatında geniş çaplı kullanıldığı ile ilgili bazı metinler de bulunmaktadır. Özellikle Arap yayılması esnasında, ateşgedelerin ve tanrılar için yapılmış tapınakların değerli madenlerle süslendiğini, bunların arasında tavuk

22 Touraj Daryaee, "The use of religio-political propaganda on the coinage of Husro II", *American Journal of Numismatics*, No 9, 1997, s. 42.

23 Robert Beer, *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols*, Serindia Publ. Chicago 2003, s. 20, 71, 192.

yumurtası büyüklüğünde inci tanelerinin bulunduğundan bahsedilmektedir.[24] Ayrıca, Budizm'le yakından ilgilenen Çin, Uygur, Moğol imparatorluklarının kağanları da elbise, taç ve tahtlarının incilerle süslenmesini tercih ediyorlardı.[25]

Tüm Sasani şahlarının farklı taçlar giydiklerinden bahsetmiştik. Bu taçlar içinde ilgi çeken en önemli parçalar, Dünya ve Kanatlar olmalıdır. Hüsrev'in tacında yer alan kanatların da hangi kuşa ait olduğu ile ilgili bazı önermeler yapılmıştır.[26] Genellikle göklerin en güçlü ve yırtıcı kuşu olan kartal ve bazı yeni öneriler olsa da bunların, zafer tanrısı Verethragna'nın sembolü olan şahinin kanatları olduğu düşünülmektedir.[27]

Hilal-yıldız, Zerdüşt inanç sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Düalist bakış açısını yansıtmak için seçilebilecek en güzel sembollerden biridir. Budizm'deki yin-yan motifi gibi, hilal-yıldız (ay-güneş); gece-gündüz, karanlık-aydınlık gibi zıtlıkları sembolize eder. Antik çağın önemli kaynaklarından biri olan Marcellinus, *"Şahlar kendilerinden övgüyle bahsederken, güneş ve ayın kardeşi olduklarını ifade etmektedirler"* diye bir bilgi verir.[28] Böyle olunca motif hem dinî, hem de ulvî bir nitelik kazanmaktadır. Öyle görülüyor ki, Zürdüştlüğe mensup Ahamenidler'in seçtiği Farafar sembolünün yerini, yine Mazdaist Sasanilerde hilal-yıldız kombinasyonu almıştır.

Sikkelerin arka yüzlerindeki sunağın yanında duran kişilerin şapkaları bilinen Sasani askerî şapkalarından olmadığı için bu figürlerin asker değil, tapınağı bekleyen rahipler olma ihtimali ağırlık kazanmaktadır. Bu sebeple ellerindeki de kılıç değil, değnek hatta gürz olabilir. Çünkü bu kadar ağır kılıcın pratik bir yanı olup-olmadığı sorgulanmalıdır. Rahiplerin üzerindeki elbiselerin de bazı detayları görülmektedir. Üstlerinde kalçaları da kavrayan palto benzeri bir üstlük ve çizgili desenlerden oluşan(?) bir pantolon bulunmaktadır. Tamamı frontal pozisyonda verilmişlerdir. Şapkaları da yukarıda belirttiğimiz gibi farklı bir görüntü arz eder. Bazılarının, yüksek tepelikleri ile terekleri yukarı kıvrılmış şekilde gösterilmiştir; bazılarının şapkası ise, başa bere gibi tam oturmuş, geniş siperlikli; bazılarının alınlığına ise uçları yukarı doğru bakan bir hilal yerleştirilmiştir.

---

24 B.A. Litvinsky, "Christianity, Indian and local religious", *History of Civilizations of Central Asia*, *Vol. III - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. B.A. Litvinky, Unesco Publishing, Paris 1996, s. 422.

25 Geng Shimin, "The Uighur Kingdom of Kocho", *History of Civilizations of Central Asia*, *Vol. IV - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. M.S. Asimov & C.E. Bosworth, Unesco Publishing, Paris 1998, s. 209; N. Kasai - S. Natsagdorj, "Socio-economic development: Food and clothing in eastern Iran and Central Asia", *History of Civilizations of Central Asia*, *Vol. IV - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. M.S. Asimov & C.E. Bosworth, Unesco Publishing, Paris 1998, s. 390.

26 Nikolaus Schindel, "Sasanian Coinage", *The Oxford Handbook of Anicent Iran*, Ed. Dan Potts (Hrsg.), Oxford 2013, s. 829.

27 Touraj Daryaee, "The use of religio-political propaganda on the coinage of Husro II", s. 43.

28 Ammianus Marcellinus, A*mmianus Marcellinus Rerum Gestarum Libri Qui Supersunt*, Vol. II, Trans. John C. Rolfe, Harvard University Press, Cambridge & Massachusetts 2000, s. XXVII, 6.5.

Arka yüzdeki lejantların okunamayanlarını dikkate almazsak, çalışmadaki sikkelerin on beş farklı yerde basıldığını söyleyebiliriz. Tüm Sasani dönemini dikkate alırsak iki yüz farklı basım yeri olduğu görülür.[29]

Yine arka yüzde yer alan ve şahın hükümdarlık yılını belirten lejantlar da dikkat çekicidir. Orta Farsçada numara kullanıldığını bilmemize rağmen[30], bu kısımda sayıları neden harflerle ifade etmeyi tercih ettiklerini tartışmamız gerekmektedir.

Sonuç

Erzurum Arkeoloji Müzesinde yer alan 27 sikke, II. Hüsrev'e aittir ve hem ikonografik hem de stilistik olarak benzer bazı özellikleri tekrarlar. Eğer aynı kalıplar Araplar tarafından yeniden kullanılmadıysa, içlerinden sadece bir tanesi, 2009/1 envanter: 13 numaralı katalogda bulunan sikke, baskı yeri ile birlikte dikkate alındığında Arap döneminde kestirilmiş olmalıdır. Çünkü tarz olarak, geleneksel II. Hüsrev sikkelerinden biraz farklıdır. Şah'ın sağ tarafındaki ideogram da alışageldiğimiz ideogramlardan değildir. Bununla birlikte müzede Sasani dönemine ait yayınlanmayı bekleyen daha 49 sikke bulunmaktadır.

29 N.N. Chegini & A.V. Nikitin, "Sasanian Iran - Economy, Society, Arts and Crafts", s. 44.

30 Stephen Chrisomolis, *Numerical Notation - A Comparative History*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 87, Table 3.11.

Katalog

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslw'*; sağ tarafta *gdh 'pzw*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *BYS* [Bişapur]; sağ tarafta *tlyn* (do), 2. hükümdarlık yılı.
Ref: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
1. AR, 2.230 g., 2.3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5060

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *DA* (*ML* ?) [Darabgird, Fars]; sağ tarafta *tlt'* (se), 3. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
2. AR, 4.12 g., 3 x 2.9 cm. Müze Env. no: 591

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; lejantlar okunamamaktadır.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AY* [Eran-Khurra-Shapur, Susa]; sağ tarafta *tlt'* (se), 3. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
3. AR, 3.70 g., 3 cm. Müze Env. no: 606

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwr*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WH* [Veh-Antiok-Şapur, Khuzestan]; sağ tarafta *chr* (*'rb'*) (cahar), 4. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
4. AR, 3.980 g., 2.8 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5257

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WYHC* [Veh-Ardaşir, Seleucia]; sağ tarafta *ŠT'* (şaş), 6. hükümdarlık yılı.
Ref: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
5. AR, 4.010 g. 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5256

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pz*..
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *BYŠ* [Bişapur]; sağ tarafta *šb'* (haft), 7. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
6. AR, 4.085 g., 2.9 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5052

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız. sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *MY* (*ML* ?) [Meşan, Khuzistan (MR ise Merv)]; sağ tarafta *twmn'* (haşt), 8. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
7. AR, 4.05 g., 3.2 x 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 116

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *DA* (?) [Darabjerd ?]; sağ tarafta *twmn*' (haşt), 8. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
8. AR, 3.37 g., 3.1 x 3 cm. Müze Env. no: 604

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *NAL* [Nahr-Kuzistan (?)]; sağ tarafta *pncdh* (panzdah), 15. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
9. AR, 4.105 g., 3.1 x 0.2 cm. Müze Env. no: 5023

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *BBA* [mobil darphane]; sağ tarafta *hptdh* (haftdah), 17. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
10. AR, 4.060 g., 3.1 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5247

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pz*; Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AY* [Abraşhar, Nişapur]; sağ tarafta *y'cnyst'* (yazvist), 21. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
11. AR, 3.920 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5246

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *GD* [Gay, İsfahan]; sağ tarafta *y'cnyst'* (yazvist), 21. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
12. AR, 4.125 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5253

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta boynuz şekilli bir ideogram ve *'pzw'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *BYŠ* [Bişapur]; sağ tarafta *sycwyst'* (sezvist), 23. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
13. AR, 4.285 g., 2.7 cm. Müze Env. no: 2009/1

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WHY* [Veh-Ardaşir/Seleucia, Irak]; sağ tarafta *chlwyst'* (caharvist), 24. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
14. AR, 3.865 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 4834

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WYH* [Veh-Ardaşir, Seleucia]; sağ tarafta *s'wyzt'* (sezvist), 26. hükümdarlık yılı.
Kaynaklar: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
15. AR, 3.040 g., 3.1 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5876

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzw*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AY* (*WYHC* ?)[Abraşhar, Nişapur ya da Veh-Ardaşir/Seleucia, Irak]; sağ tarafta *syh* (sih), 30. hükümdarlık yılı.
Kaynaklar: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
16. AR, 3.935 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5245

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshw'*; sağ tarafta *gdh 'pzw*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WYHC* [Veh-Ardaşir/Seleucia, Irak]; sağ tarafta *y'zsyh* (yazsih), 31. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
17. AR, 4 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5056

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *ST* [Estakr, Fars]; sağ tarafta *sycsyh* (sezsih), 33. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
18. AR, 4 g., 3.1 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5250

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *LAM* (*RAM*) [Ram-Hormizd, Kuzistan]; sağ tarafta *pnzsyh* (panzsih), 35. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
19. AR, 4.12 g., 3 cm. Müze Env. no: 592

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *PL* [Perozgerd, Media / Furat, Maisan, Güney Irak]; sağ tarafta *pncsyh* (panzsih), 35. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
20. AR, 2.770 g., 2.6 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5254

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh* diğer lejand okunamamaktadır.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *WYHC* [Weh-Ardaşir, Seleucia]; sağ tarafta *hptsyh* (haftsih), 37. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
21. AR, 3.975 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5244

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AW* [Hormizd-Ardaşir, Khuzestan]; sağ tarafta *hptsyh* (haftsih), 37. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
22. AR, 4.105 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5252

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AY* [Abraşhar, Nişapur]; sağ tarafta *hstsyh* (haştsih), 38. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
23. AR, 3.815 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5248

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*. Bordürün dışında solda, *APD*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *ML* [Merv, Horasan]; sağ tarafta *hştsyh* (haştsih), 38. hükümdarlık yılı.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
24. AR, 4.120 g., 3.1 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5251

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AY* [Eran-Khurra-Shapur, Susa]; sağ tarafta tarih belirten lejant silinmiştir.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
25. AR, 4.070 g., 3 x 0.1 cm. Müze Env. no: 4831

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwshwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız; sol tarafta *AM* [Amul, Tabaristan]; hükümdarlık yılı lejantı okunamamıştır.
Ref.: Amini 2011: 223-232; Göbl 1968: Tabl. XII, XIV; Malek 1993a: 242; Malek 1993b: 86; Paruck 1924: Pl. XXXI.
26. AR, 4.145 g., 2.9 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5053

Öy: II. Hüsrev'in sağa dönük portresi; iki sıralı noktalı bordür içinde; çevrede üç hilal-yıldız; sol tarafta *hwslwb*; sağ tarafta *gdh 'pzwt'*.
Ay: kompozisyon üç sıra noktalı bordür içinde ve etrafında dört yöne hilal-yıldız. sikke oldukça tahrip olmuştur.
Ref.: Amini 2011:223-232; Göbl 1968:Tabl. XII, XIV; Malek 1993a:242; Malek 1993b:86; Paruck 1924:Pl. XXXI.
27. AR, 4.240 g., 3.1 x 0.1 cm. Müze Env. no: 5243

Kaynaklar

Görsel Kaynaklar

Resim 1. http://www.livius.org/pictures/iran/naqs-e-rustam/naqs-e-rustam-relief-of-shapur-i/naqs-e-rustam-relief-of-shapur-i/ (Erişim: 05 Aralık 2017)

Resim 2. http://www.livius.org/pictures/iran/behistun/capital-of-khusrau-ii/ (Erişim: 05 Aralık 2017)

Katalog. Katalogda kullanılan resimler, Erzurum Arkeoloji Müzesinden, 05.04.2017 tarih ve 75869715/155.03 - 195 sayılı izinle kullanılmıştır.

Antik Kaynaklar

Ammianus Marcellinus, A*mmianus Marcellinus Rerum Gestarum Libri Qui Supersunt*, Volume II, Trans. John C. Rolfe, Harvard University Press, Cambridge & Massachusetts 2000.

Araştırma ve İncelemeler

Amini, Amin, *Sekehaye Sassani*, Pazineh 2011.

Artuk, İbrahim, "Sikke - Sikka", *İslam Ansiklopedisi*, C. X, MEB, Ankara 2001, s. 621-640.

Beer, Robert, *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols*, Serindia Publisher, Chicago 2003.

Börm, Henning, "Khusro II", *The Encyclopedia of the Roman Army*, Ed. Yann Le Bohec, John Wiley & Sons Ltd. Publishing, New Jersey 2015, s. 1.

Brunner, Christopher J., *Sasanian Stamp Seals in the Metropolitan Museum of Art*, MMA Publication, New York 1978.

Chegini, N.N. & A.V. Nikitin, "Sasanian Iran - Economy, Society, Arts and Crafts", *History of Civilizations of Central Asia, Vol. III - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. B.A. Litvinky, Unesco Publishing, Paris 1996, s. 39-80.

Chrisomolis, Stephen, *Numerical Notation - A Comparative History*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

Daryaee, Touraj, "The use of religio-political propaganda on the coinage of Husro II", *American Journal of Numismatics*, No 9, 1997, s. 41-53.

DeJong, A., "Sub specie maiestatis: Reflections on Sasanian Court Rituals", *Zaroastrian Rituals in Context*, Ed. Michael Stausberg, Brill, Leiden 2004, s. 345-366.

Frye, Richard N., *Persia*, Vol. 5, Routledge Group, London & New York 2011.

Göbl, Robert, *Sasanidische Numismatik*, Klinkhardt & Biermann Braunschweig, Würzburg 1968.

_____, "Sasanian coins", *The Cambridge History of Iran - The Seleucid, Parthian and Sassanian Periods*, Vol. III-1, Ed. Ehsan Yarshater, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 322-352.

Greatrex, Geoffrey & Samuel N.C. Lieu, *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars Part II AD 363 - 630*, Routledge Publ, London 2002.

Howard-Johnston, James, "Kosrow II", *Encyclopaedia Iranica*, http://www.iranicaonline.org/articles/khosrow-ii (Erişim Tarihi: 4 Aralık 2017).

Kasai, N. & S. Natsagdorj, "Socio-economic development: Food and clothing in eastern Iran and Central Asia", *History of Civilizations of Central Asia, Vol.IV - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. M.S. Asimov & C.E. Bosworth, Unesco Publishing, Paris 1998, s. 383-394.

Khanipoor, Morteza & Hosseinali Kavosh & Reza Naseri, "The reliefs of Naqš-e Rostam and a reflection on a forgotten relief, Iran", *Historia I ŚWIAT*, No 6, 2017, s. 55-68.

Litvinsky, B.A., "Christianity, Indian and local religious", *History of Civilizations of Central Asia, Vol. III - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. B.A. Litvinsky, Unesco Publishing, Paris 1996, s. 414-424.

Malek, H.M., "A survey of research on Sasanian numismatics", *The Numismatic Chronicle*, Vol. 153, 1993, s. 227-269.

_____, "A Seventh century hoard of Sasanian Drachms", *Iran*, Vol. 31, 1993, s. 77-93.

Mitchiner, Michael, *The World of Islam*, Hawkings Publ. London 1977.

Orsatti, Paola, "Kosrow o Şirin", *Encyclopaedia Iranica*, http://www.iranicaonline.org/articles/kosrow-o-sirin (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017).

Pourshariati, Parvaneh, *Decline and Fall of the Sasanian Empire*, Iran Heritage Foundation, London & New York 2008.

Paruck, Furdoonjee D., *Sasanian Coins*, The Times Press, Bombay 1924.

Schindel, Nikolaus, "Sasanian Coinage", *The Oxford Handbook of Ancient Iran*, Ed. Dan Potts (Hrsg.), Oxford 2013, s. 814-840.

Shimin, Geng, "The Uighur Kingdom of Kocho", *History of Civilizations of Central Asia, Vol.IV - The Crossroads of Cilizitaions: A.D. 250 to 750*, Ed. M.S. Asimov & C.E. Bosworth, Unesco Publishing, Paris 1998, s. 206-212.